

Előzmények

Sopron belvárosának műemléki helyreállítása az 1960-as évek elejétől 1990-ig lezajlott. Ezt a sommás megjegyzést sok mellékmonddal és megjegyzéssel lehetne bővíteni, de tanulmányunknak nem ez a célja. Az egyik legfontosabb épület, a Zichy-Mesko palota a helyreállításból, műemléki rekonstrukcióból azonban kimaradt. Az 1960-as évek elején, 1961 és 1964 közt történt meg az épület felújítása, de úgy, hogy a lakókat nem költöztették ki. Az újravakolás, burkolatcsere, vizesblokkok kialakítása lakottan történt. Ez a beavatkozások mértékének is korlátot szabott.¹ Ennek a felújításnak az eredményeként került napvilágra az Új utcai homlokzaton az a gótikus ablaktöredék, melyet Szakál Ernő talált meg, és mutatott be.²

Az épület első műemléki helyreállítását meghatározta, hogy a város akkor még változásokkal nem bírt, s a helyreállítás helyiségről helyiségre folyt. Ennek a következménye, hogy a palotában nem került sor rendszeres fűdémcserekre, azaz a 18. századi csapogerenda kivételű vízszintes fűdém szerkezetek túlnyomórészt máig épek, a rajtuk lévő stukkódíszítésekkel egyetemben. Ez ritkaság a belvárosban, mert a következő évtizedek radikális megújításai igen sok ilyen szerkezetet cseréltek vasbetonra. Az akkori helyreállításnak ilyen korlátozott lehetőségek mellett a fő feladata a hiányzó fürdőszobák és WC-k pótlása volt csupán, ezek az eredeti diszpozíciótól ma is könnyen elkülöníthetők (1. kép).

Az 1990-es évek második felében, több más házzal együtt, épületünk homlokzatát is tatarozták. Csupán vakolatjavítás és a homlokzatok újrafestése történt meg ekkor, nem is a legjobb minőségben. A házban továbbra is 17 lakás volt, az 1964-ben kialakult elosztás szerint. Csupán annyi változás történt, hogy a díszteremből a Soproni Múzeum ideiglenes raktára kiköltözhetett.

2014

2014-ben Sopron város megrendelésére indult el az első, már szakszerű helyreállításnak nevezhető munka, de csak az épület Kolostor utcai szárnyában, a földszintre kor-

¹ A fölmérést és a helyreállítási terveket a Városépítési Tudományos Intézet (VÁTI) munkatársai, Muszik Lászlóné és Ágostházy László készítették. Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ (MEM-MDK) Tervtára, ltsz: 23931 és 34032. Az első kezdeményezés még 1952-ben történt, ekkor Ferenczy Károly és Hajnóczy Gyula építészek, valamint Nagy Emese régész mérték fel az épület földszintjét és első emeletét. A kutatásokhoz Muszik Lászlóné munkáját használtuk, mely a pince kivételével mindhárom szintet magába foglalta.

² Dávid Ferenc közlése. A Szakál Ernő életútját bemutató kiállítás anyagában és annak digitális katalógusában nem szerepel. Soproni Múzeum, Lábasház, 2013. szeptember 20–november 9.

1. kép. A palota Kolostor utcai homlokzata a két világháború között, Soproni Múzeum, Fotótár 23 566

látozódba.³ A tervek szerint a földszinti lakásokból üzleteket alakítottak ki, felújították az elektromos és vízvezetékrendszert, új nyílászárókat készítettek. Két üzlet közvetlenül az utcáról nyílt, egyet pedig a kapualjon át, a földszinti folyosóról közelíthetünk meg.

A történeti adatok összegyűjtése mellett, első lépésként elkészítettük az épület műemléki értékleltárát. A pince kivételével valamennyi helyiségre kiterjedő leltár meglepő eredményeket hozott: A homlokzati és az udvari földszinti ablakok kivételével számos 18. századi ablakot mértünk fel, sok esetben eredeti vasalatokkal, zárszerkezetekkel. Ugyanezt mondhattuk el az ajtókról is. Míg az első emeleten főleg 18. századi ajtókat találtunk, addig a második emeleten a 19. század második felében beépített szerkezetek domináltak.⁴ A padlóburkolat a dísztermen kívül több első emeleti helyiségben is megmaradt.

³ Megrendelő: Sopron megyei Jogú Város Önkormányzata, építész: Németh Éva, régész: Gabrieli Gabriella, történész: dr. Kelemen István, művészettörténész: Nemes András. Soproni Múzeum, Régészeti adattár 1851.

⁴ A főlépcsőház, a díszterem és a kabinet leírását már Csatkai közölte 1953-ban és 1956-ban, ezért ezeket a részleteket csak hivatkozásként említjük. Csatkai Endre és mások: Sopron és környéke műemlékei, Budapest 1956.² 214–217.

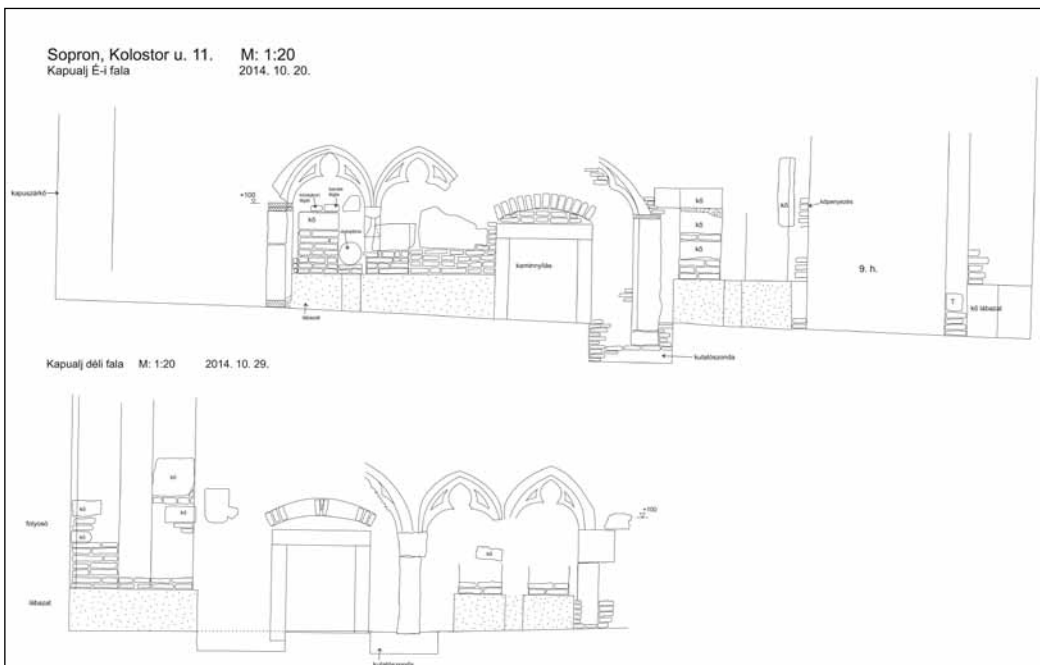

2. kép. A kapualj feltárt ülőfülkéi. Fotó: Nemes András

A felmérések tanulmányozásakor a falvastagságok segítséget nyújtottak a barokk, vagy annál korábbi falszerkezetek vizsgálatához. Így tűnt fel, hogy az épület Új utcai szárnyában, a díszterem melletti tengelyekben, de az udvarra eső traktuson, a környezetükhöz képest jóval erősebb falak maradtak fenn, az első és a második emeleten is. Ezek a falak a padlástérbe is felnyúltak. Ennek a tömbnek a vizsgálatára ekkor, 2014-ben még nem kerülhetett sor. A falkutatás és a régészeti feltárás szeptember 24. és október 31. közt zajlott le. A Kolostor utcai kapualjban nagyon gyorsan kiderült, hogy mindkét oldalon iker ülőfülkék találhatók a barokk köpenyfal alatt. Sajnos, a fülkék nem teljes épségükben maradtak fenn, mert a külső fűtőnyílásokkal roncsolták azokat. Összesen 4 pár fülkét tártunk fel. Több nem is volt a kapualjban. (2. kép, 1. ábra) Befalazásukban középkori és kora barokk, másodlagosan felhasznált kőfaragványokat találtunk. Utóbbiak egy loggia oszloprendszeréhez tartoztak. Okker színnel festett lábazat és oszloptörzs került ki a fülkék falából, de több darab még ma is a falban található. A fülkék analógiáit a Szent György u. 14. kapualjában láthatjuk. (3. kép)

A falkutatás a homlokzaton folytatódott. Az épület mindkét Kolostor utcai sarkán az első emelet tetejéig felnyúló kváderezett sarkokat találtunk, melyből a ház középkori egyemeletes volta igazolódott. A homlokzatot a barokk korban vastagon köpenyezték. 15-30 cm vastag köpenyfalakat találtunk. Ennek két magyarázata is adódott. A középkori ház⁵ a maival azonos szélességű volt, de homlokzata a mai kapu déli oldalán megtört,

⁵ *Dávid Ferenc – Goda Károly – Thirring Gusztáv: Sopron belvárosának házai és háztulajdonosai 1488–1939. Sopron, 2008. 227–229.*

1. ábra. Az ülőfülkék felmérési rajza (Gabrieli Gabriella – Kiss Melinda)

beugrott. Ezt a törést a 18. századi homlokzat kialakításakor megszüntették. A házat a 17. században már kétemeletessé építették át, majd Mesko Ádám tulajdonlása idején tovább magasztították. A megnövelt szintek erősebb falakat tették szükségessé, ezzel magyarázható a falak erősítése.

Az első emeleten, a kapu tengelyében kapcsolt ablak töredékei kerültek elő a köpenyfal mögül. A Sopronban számos épületen előforduló megoldással találkozhattunk itt is, ám bemutatására nem volt lehetőség, mert a fal vastagsága nagy mértékben lecsökkent volna, statikai veszélyeket rejtve magában.⁶ (4. kép, 2. ábra)

A Kolostor utcai szárny földszintjén a kutatás kezdetekor három lakás volt, 12 helyiséggel. A 19. század végi és 20. századi, igénytelen kivitelű válaszfalak elbontása után, a kapualjon és a lépcsőházhoz vezető folyosón kívül, 3 téregység maradt. Ez a „kitisztított” alaprajz már összevethető volt az 1766-os házösszeírással.⁷ A kapualjtól balra, északra présház, jobbra kis szobát és előteres konyhát jegyeztek fel. A helyiségek vizsgálatakor ez be is igazolódott. A présháznak középkori előzményei is vannak. A homlokzatra ajtó

⁶ Ilyen kapcsolt ablakokat találhatunk: Fabricius-ház, Fő tér 6. első emeleti oldalhomlokzatán, a Tábornok-ház, Fő tér 7. homlokzatán, a Gambrinus-ház, Fő tér 3., a Szent György u. 3. homlokzatán. Ezen túl további töredékes bemutatást ismerhetünk több belvárosi házon, valamint a Szent Mihály utca 3. számú házon is.

⁷ Magyar Nemzeti Levéltár Győr Moson Sopron Megye Soproni Levéltára (MNL GyMSM SL), Sopron városi adóhivatal iratai, 167. 589–590.

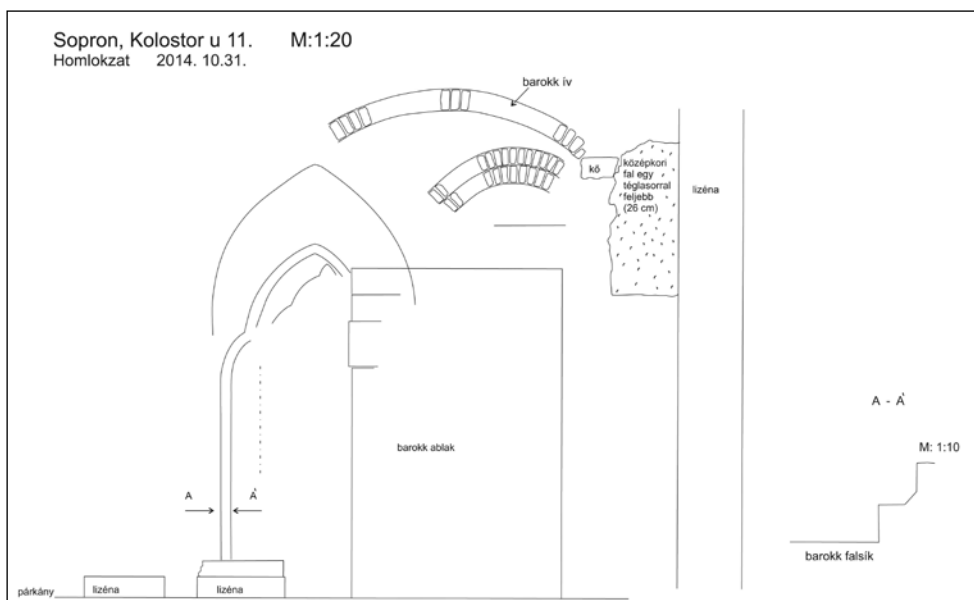

3. kép. Helyreállított ülőfülkék a Szent György u. 14. kapualjában. Fotó: Nemes András

nyílt, így a préház az utcáról külön is megközelíthető volt.⁸ Ugyanakkor a helyiség belső falából lépcső vezetett a mögöttes pincébe. A préshez tartozó gödröt, valamint téglapadlót tártunk fel a homlokzati fal mögött. A prés kelet-nyugati irányban helyezkedett el, elbontása után helyét cserépkályhák törmelékével töltötték fel. Mivel ezek közt a 19. század közepéről származó darabok is találhatóak, így a préházat ezt követően alakíthatták lakóhelyiséggé.

A kapualj másik, déli oldala melletti helyiség is a középkorból maradt fenn. A vakolat eltávolítása után boltozatos középkori helyiség rajzolódott ki – sajnos már a boltozati bordák nélkül. Egykori bordás keresztboltozata 6 gyámra támaszkodott, 4 a sarkokon, 2 pedig a hosszfalak közepén helyezkedett el. A levésett konzolokat feltárhattuk. eredeti

⁸ Lásd a Fő tér 4., 6., 7. számú házak homlokzatát! Említhetjük még a Templom u. 2., 5., 9., 12, vagy a Szent György u. 13. és 15. számú házakat is.

2. ábra. A homlokzati kapcsolt ablak felmérése (Gabrieli Gabriella – Kiss Melinda)

4. kép. Kapcsolt ablak töredéke feltárás közben a Kolostor utcai homlokzat első emeletén. Fotó: Nemes András

5. kép. Gótikus padlóburkolat az épület földszintjén. Fotó: Nemes András

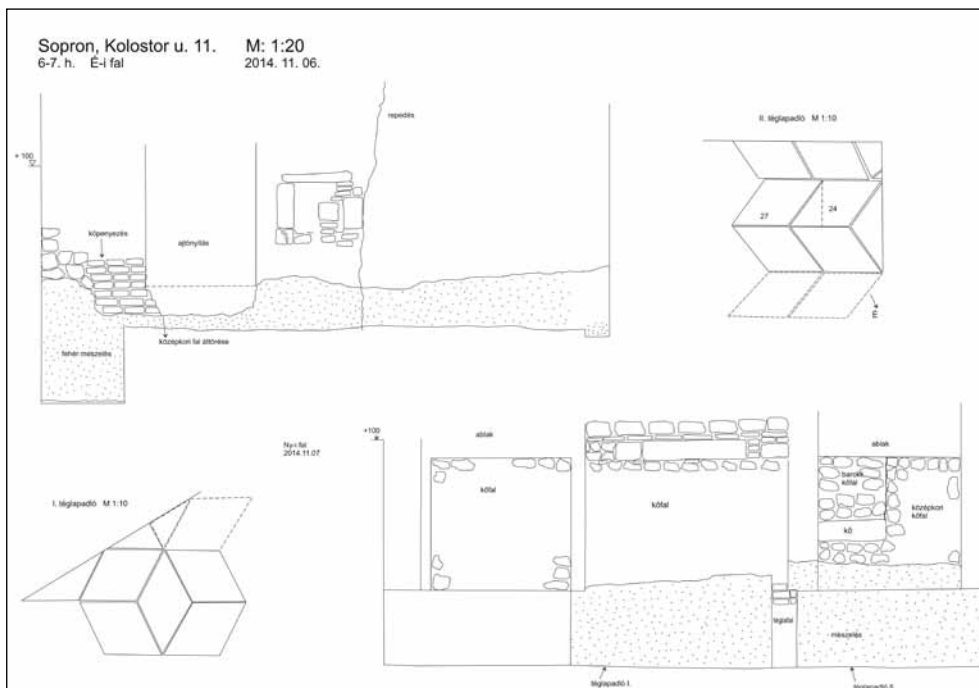
bejárata az utcafrontra nyílhatott, padlószint alatti vakolata nagyon hosszú ideig fehér meszelést kapott. Két analógiája ismert Sopron belvárosában: a Kolostor u. 7. és a Szent György u. 14. alatt.⁹

A földszint déli oldalát nagyméretű konyha foglalta el, mely a középkorig nyúlik vissza. A helyiség délkeleti sarkában megtalált kürtő erre utal. Ugyanakkor a helyiség homlokzati falát a 18. században, a zárt erkély pilléreinek kialakításakor átépítették. A falban másodlagosan boltozati bordákat használtak fel. Az egykori konyha előterében a két ablak közt nyitott kutatóárokban előkerült a helyiség padlóburkolata. Vörösre égetett rombusz alakú padlótégglákból készült. (5. kép, 3. ábra) Csak a megbolygatott darabokat emeltük ki, a helyükön maradtakat a helyreállítás során, takarás után visszatemették.¹⁰ A kutatás után a helyiségeket visszavakolták, a Kolostor utcai homlokzat új színezést kapott.¹¹

⁹ Dávid Ferenc: Gótikus lakóházak Sopronban; in: Magyar Műemlékvédelem 1967–1968, Budapest, 1970. 103-104.

¹⁰ A padlótégglák két méretben készültek, lerakásuk módja hasonló volt. Az utcaszinttől -85, a belső járószinttől -65–70 cm mélységben kerültek elő.

¹¹ A helyreállítást a Műemlékgondozó Kft. végezte, Baranyai Gábor vezetésével.

3. ábra. A középkori téglapadló és környezetének felmérése (Gabrieli Gabriella – Kiss Melinda)

2017

2017-ben már nagyobb léptékű, a teljes épületre kiterjedő kutatás valósult meg. Az Új utcai és az udvari homlokzatok is sorra kerültek, a belső terekben is szisztematikus feltárás zajlott.¹² A helyszíni munkák január 24-től május 27-ig tartottak.

Az Új utcai homlokzaton nagyon erős 17. és 18. századi átépítések nyomai jelentek meg. Úgy tűnik, hogy a mai homlokzatvonal csak a 17. században alakult ki, de alacsonyabb párkány- és gerincvonallal. A második emeleti ablakok derékmagasságában boltíveket és azok töredékeit találtuk meg. Ezek a barokk palota előtti, már kétemeletes épület 3. szintjének ablakíveit jelezték. (6. kép) Az Új utcai kapualjat csak a 18. században építették, a jobb közlekedés és a szimmetria kedvéért. Az utóbbi szempont a Kolostor

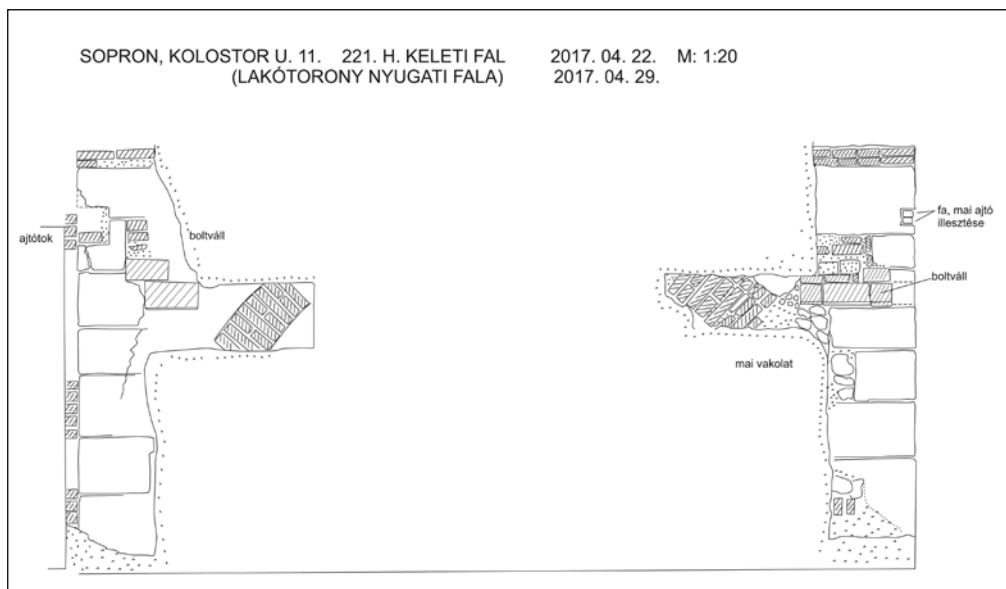
¹² A falfestmények és a lépcsőházi szobrok, korlátok, az egyes helyiségek parkettáinak kutatását a Synthese Kft. végezte el, Velledits Lajos vezetésével. Ezek eredményeiről tanulmányunk nem ad számot. A falkutatást Nemes András vezette, Dávid Ferenc a levéltári anyag kutatását végezte el, valamint közreműködött a helyreállítási javaslat elkészítésében. Az épület újbóli felmérését, az engedélyezési tervek elkészítését az Archi.Doc építésziroda végezte Józsa Dávid irányításával. A kutatások és a tervezés a Modern Városok program keretében valósult meg. A fizikai munkát a Műemlékgondozó Kft. végezte. A dokumentáció száma: MÉM-MDK Tervtár, ltsz. D48313.

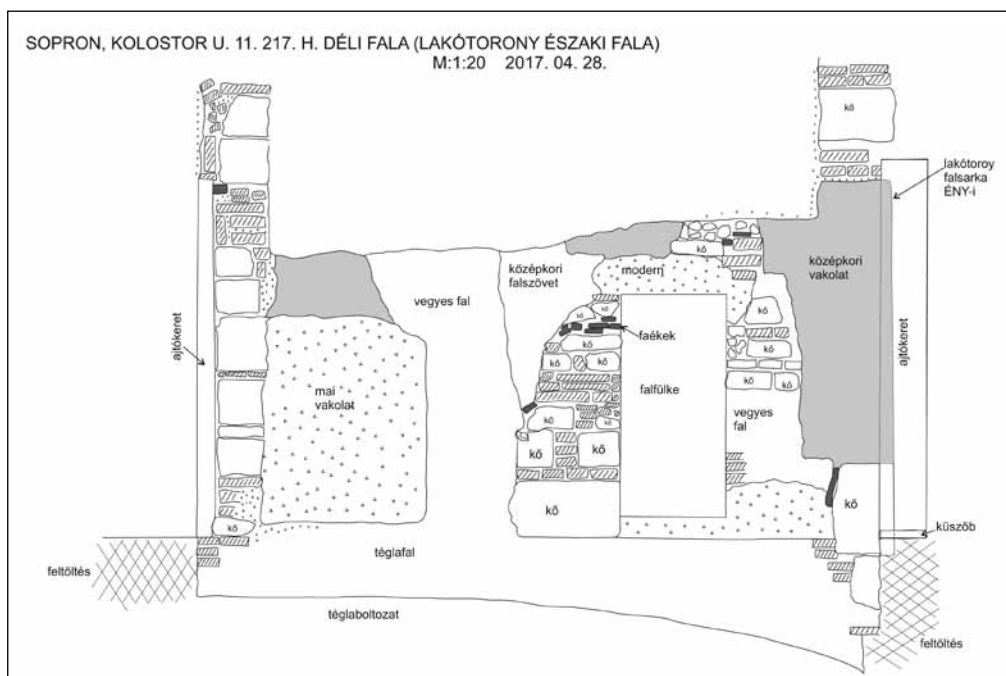
6. kép. Az Új utcai homlokzat a 2017-es kutatás után, az 1964-ben megtalált középkori ablakkal

utcai homlokzat kialakításakor is vezérelv volt, ezért készítették a kapu architektúrájával egyező „álkaput” a homlokzatra.

Ugyanennek az alacsonyabb szintnek a nyomai az udvari homlokzatokon is előkerültek, a korábbi falak köpenyezése alól. Az udvari falakat jelentősen átépítették. Az ablakok körül kicserélték a falakat, új tengelyrendszert alakítottak ki. A falakat itt is köpenyezték, melyhez másodlagos anyagokat használtak fel. Csupán a főpárkány alatti 120-150 cm széles sávot építették új téglákból. Ez az időszak a Meskok tulajdonlásának időszaka, feltehetően 1730 körül. A falkutatás a földszinti helyiségekben szinte kivétel nélkül talált középkori falmaradványokat, de ezekből helyiségeket nem tudtunk rekonstruálni. Kivételt képezett az Új utcai szárny déli harmadára, a kapualjtól jobbra eső szakasz, ahol vastagabb falakat és középkori, kváderekből épült falsarkokat találtunk. (5-6. ábra) A kváderes

5. ábra. A lakótorony második emeleti, nyugati falának felmérése (Gabrieli Gabriella – Kiss Melinda)

6. ábra. A lakótorony második emeleti, északi falának felmérése (Gabrieli Gabriella – Kiss Melinda)

7. a,b kép. A lakótorony DNy-i és ÉNy-i sarka a második emeleten – feltárás közben. Fotók: Nemes András

sarkok az első és a második emeleten is jelentkeztek.¹³ Ezekből a maradványokból egy korábbi lakótorony léteire következtethetünk, amelynek léteire a történeti források alapján már Mollay Károly felhívta a figyelmet, azonosítását pedig Dávid Ferenc végezte el az első soproni városházként.¹⁴ A torony szintjei nem maradtak meg. A barokk boltozatokkal, valamint az 1970-es években épített vasbeton födémmel nyom nélkül megsemmisítették ezeket¹⁵ (7.a és 7.b kép).

¹³ A torony alapjai a mai udvari járósínt alatt -80 cm mélységig követhetők voltak. Itt még meszelés látható a nyugati oldalon. A torony négy falából a legkevesebb a földszinten maradt meg, mert a kapualj, az istálló és a két kocsiszín kialakításával az északi, a nyugati falat teljesen megsemmisítették, a kelti és déli falból pedig csak sarkok maradtak. A toronyhoz az első emeleten déli irányban még egy helyiség tartozhatott, mert itt azzal egybeépítve falcsontot találtunk, mely a díszterem ÉNy-i sarkába csatlakozott be. Itt megszakadt. Feltételezzük, hogy a nyúlvány a földszinten is megvolt.

¹⁴ *Dávid Ferenc*: A soproni Kolostor u. 11. – Új u. 14. sz. ház tulajdonosai 1379-től a 20. századig, ugyanebben a folyóirat-számban. Vö. *Sedlmayr János*: Sopron koragótikus lakótoronyai, Soproni Szemle 40 (1986), 323–339, különösen 8. ábra.

¹⁵ Dávid Ferenc közlése. Ezt erősítette meg 2018-ban egy soproni polgár, aki a jelzett időszakban, ebben a lakásban lakott. Elmondása szerint a fafödém megrogyott, ezért készítették vasbeton födémet. Az egykori kezelő Soproni IKV (ma Sopron Holding Zrt.) terv- és irattárában a födémcserének nem találtak nyomát.

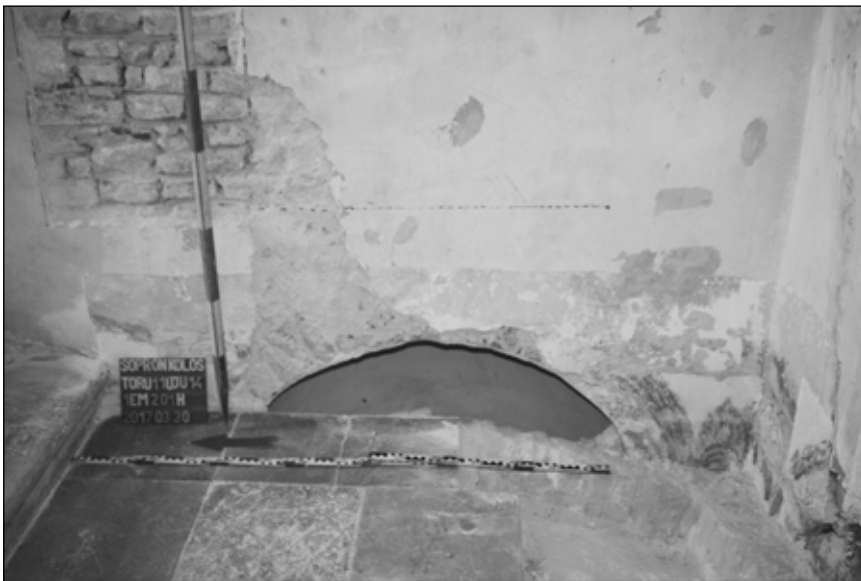
8. kép. Kapcsolt, lépcsős ablak maradványa a Kolostor utcai szárny első emeletének folyosóján.

Fotó: Nemes András

Az épület másik fontos középkori csomópontja a Kolostor utcai kapualj fölötti, első emeleti helyiség. A 2014-ben, a homlokzaton megtalált kapcsolt ablak maradványát itt is feltárhattuk. Ehhez a helyiséghez faburkolat tartozott, amiről szintén tudjuk, hogy Sopronban, a középkori lakóházakban gyakori volt.¹⁶ A nyugati szárny első emeletéhez az udvar felől boltozott folyosó, vagy függőfolyosó tartozott, hátfalában legalább két egységnyi (iker) kapcsolt lépcsős ablakkal. A folyosó keresztboltozatának indítását és homlokíveit is feltártuk (8. kép, 4. ábra).

Az épület második emelén és az oda vezető lépcsőházban a falkutatás volumene jelentős volt, eredményei – sajnos – kisebbek. Azt sikerült tisztáznunk, hogy a földszintről az első emeletre vezető 3 lépcsőkar 1730 körül magasabb boltozattal készült. A szobor-

¹⁶ Vö. 9. jegyzet!

9. kép. Megváltozott magasságú lépcsőforduló a fölépcsőház első és második emelete között.
Fotó: Nemes András

Az első egységet a palota első emeleti helyiségei alkották, 13 helyiség összesen 325 forint bérértékkel. Ezt követte a második emelet fölvétele, 10 helyiség 165 forint bérértékkel, s az utolsó volt a földszinti helyiségeké, 8 helyiség, összesen 110 forint értékű. Ha az első emeletet e helyiség-nagyságot is értékelő összegek alapján osztjuk ki a bejárás szerint egymásra következő helyiségek között, akkor nagyon világos palota-képet kapunk.

Az első emelet az egyes helyiségek 1766-ban föltüntetett nevével és bérértékével:

- (1) Nyilvános, fogadó szobákkal/termekkel a Kolostor utcai szárnyon, amelyeket a harántfalak közepén enfilade¹⁸ módon elhelyezett kétszárnyú ajtók kötnek össze.
- (2)

Helyiség jelölése	Az 1766-os megnevezés; magyarázat	Bérérték
1.E. 1.	1 Cabinet	10.-
1.E.2.	1 Tafel Zimmer	40.-
1.E.3.	Daran [azaz kapcsolódó] 1 Zimmer	25.-
1.E.4	Detto 1 Zimmer [E két szobát a szélső oszlopok között bizonyára függöny határolta]	30.-

¹⁸ Enfilade: paloták, kastélyok tengelybe helyezett ajtói.

(3) A hálósobákat tartalmazó udvarra néző keresztszárny a ház úrnőjének és urának hálósobájával, amelyeket a harántfalak udvari szélére helyezett egyszárnyú ajtók kötöttek össze, s amelyek közös előszobájába az Új utcai szárnyon középfolyosó vezetett, rajta gardróbokkal.

(4)

Helyiség jelölése	Az 1766-os megnevezés; magyarázat	Béérték
1.E.5.	<i>Detto 1 Zimmer</i> [a faburkolatos kabinet, a fogadósobák utolsója és az egyik hálósobához kapcsolt kabinet]	20.-
1.E.6.	<i>1 Schlaf-Zimmer</i> [a hálósoba északkeleti sarkából nyíló, a faburkolatos kabinet mögött fekvő kisebb helyiség bizonyára reterát, mögötte fűtőfolyosóval]	25.-
1.E.7.	<i>1 detto detto</i>	25.-
1.E.8.	<i>1 detto Schlaf-Zimmer</i>	30.-

(3) Az Új utcai szárny, amelynek nagyobb része középfolyosós, amelyről a (2) keresztszárnyba, a hálósobák közös előszobájába, valamint az udvarra néző gardróbokba – az úrnő és az úr külön gardrójába – egyszárnyú ajtók, az Új utcai lakósobákba pedig kétszárnyú ajtók nyíltak. Az Új utcára néző szobákat egykor a harántfalak közepén elhelyezett kétszárnyú ajtók kötötték össze. A három Új utcára néző szoba egyike háló, a másik kettő talán vendégszobaként volt használatos. A hozzájuk vezető külön folyosóval, amelyről az udvarra néző gardróbok is nyílnak (2), s a nagy fogadásokra szolgáló dísztermet a délkeleti sarokban, mellette a földszinti konyhából jövő szolgaforgalmat szolgáló csigalépcsővel és emeleti melegítő-konyhácskával (3).

Helyiség jelölése	Az 1766-os megnevezés; magyarázat	Béérték
1.E.9.	<i>1 detto</i> [t.i. szoba]	25.-
1.E.10.	<i>1 detto</i> [t.i. szoba]	25.-
1.E. 11-12.	<i>2 Quadrober</i>	[együttes értékük] 20.-

(4) A déli udvari szárny a lépcsőházé, ebből az összeírás csak két helyiséget vett számba, a nagytermet és a mellette lévő kis – bizonyára melegítő – konyhácskát. Nem vette listába a két lépcsőházat, amelyek közül a csigalépcső bizonyára a földszinti nagy konyha és az emeleti termék közt szolgált cselédlépcsőként.

Helyiség jelölése	Az 1766-os megnevezés; magyarázat	Bérérték
I.E. 13.	<i>1 Speis-Saal</i>	50.-
I.E.14.	<i>1 Kücherl sammt Kammer</i> [konyhácska kamrával]	10.-

Másodikként a földszintről essék szó, mint az első emeleti nagy lakás kiszolgáló helyiségeinek együtteséről. Az összeírás 8 helyiséget vesz számba, együttesen 110 forint bér-értékel. A bejárás sorrendje ugyanolyan, mint az emeleten, magam azonban a legkönnyebben azonosítható, az Új utcára néző istállóval kezdtem a számbavételt, ez vezetett a bizonytalan helyek meghatározásához, s ebben a sorrendben írom le a következő sorokban:¹⁹ A földszint az egyes helyiségek 1766-ban föltüntetett nevével és bér-értékével

(4) Új utcai szárny

Helyiség jelölése	Az 1766-os megnevezés; magyarázat	Bérérték
F 8.	<i>1 Stall auf 12 St(ück)</i> [azaz 12 lóra]	12.-
F 7.	<i>1 Speis-Kammer auf die Gasse</i> [éléskamra az Új utcára]	20.-

(5) Északi kereszt szárny

Helyiség jelölése	Az 1766-os megnevezés; magyarázat	Bérérték
F 6.	<i>1 haber-Kammer</i> [takarmánytároló]	12.-
F 5.	<i>1 Keller auf 26 Vaß 1 cl(assis)</i> [borospince]	10.-

(6) Kolostor utcai szárny

Helyiség jelölése	Az 1766-os megnevezés; magyarázat	Bérérték
F 4.	<i>1 Preßhaus</i> (présház)	15.-
F 3.	<i>1 Zimmerl auf die Gasse</i> [utcára néző szobácska [!]]	12.-
F2.	<i>1 große Kuchl samt Vorsaal</i> (nagy konyha előtérrel)	25.-

¹⁹ Dávid Ferenc megfogalmazása.

(7) Lépcsőházi szárny

Helyiség jelölése	Az 1766-os megnevezés; magyarázat	Béérték
F 1.	<i>Zu ebner Erd 1 Kraut-Gewölb</i> [zöldségtároló bolt(ozott helyiség)]	4.-

A földszint összeírásából hiányzik az udvarról nyíló, azaz okszerűen elhelyezett, két hintó elhelyezésére alkalmas kocsiszín. A zöldségtároló elhelyezésére a lépcsőházi szárnyban több helyiség állt rendelkezésre.

A második emelet helyiségeinek meghatározása is egyértelmű, de a bejárások irányai, a közbevetett kamrák kisebb, s kevésbé reprezentatív lakóegységekre mutatnak. A tíz helyiség együttes béértéke 165 forint.

A második emelet az egyes helyiségek 1766-ban föltüntetett nevével és bér-értékével:

(8) A Kolostor utcai szárny

Helyiség jelölése	Az 1766-os megnevezés; magyarázat	Béérték
E2. 1- 2.	<i>1 Große Kammer , detto 1 Kammer</i>	35.-
E2. 3.	<i>detto 1 Zimmer</i>	15.-
E2. 4.	<i>detto 1 Zimmer auf die Gassen</i> [a sarokszoba]	20.-

(9)Az udvari, északi szárny

Helyiség jelölése	Az 1766-os megnevezés; magyarázat	Béérték
E2. 5.	<i>detto in Hof</i> [szoba az első emeleti porcelánkabinet fölött]	10.-
E2. 6.	<i>Daran 1 Waschkammer</i> [helyesen Wäschekammer]	10.-
E2. 7.	<i>1 Zimmer daran</i> [csatlakozó szoba]	12.-

(10) Az Új utcai szárny

Helyiség jelölése	Az 1766-os megnevezés; magyarázat	Béérték
E2. 8.	<i>1 detto detto</i> [csatlakozó szoba- Új utcai sarok]	15.-
E2. 9.	<i>1 Kuchl samt Vorhaus</i> [az udvar felé]	10.-

E2. 10.	<i>Speis-Kammer</i>	8.-
E2. 11-12.	<i>1 Zimmer detto 1 Zimmer</i> [két szoba az Új utcára]	30.-

A második emeletet nagyméretű, s önálló konyhájával és a hozzátartozó éléskamrával építhették úgy, hogy az a palotatulajdonosok kétszintes lakása fölött önálló, nagyméretű lakásként működjön, de az 1766. évi fölvételkor bizonyosan nem így használták. A fölépcsőházból bejárható nagy kamrák, az udvari szárny helyiségsorát megszakító *Wasch* (helyesen *Wäschekammer*), azaz az ágy- és asztalneműk tára arra vall, hogy a második emeleten úri lakásként legfeljebb két darab háromszobás lakóegység működhetett. Ezek függetleníthetők voltak a bizonyosan a kiszolgáláshoz tartozó helyiségektől, s amelyek egyike a lépcsőházból, – E12, E11, E8 – a másik a Kolostor utcai folyosóról – E5, E4, E3 – nyílt. A második emelet alacsonyabb belmagassága miatt kevésbé reprezentatív helyiségei közül egyeseket vendégszobának használhattak, másokban pedig a kiszolgáló személyzet lakhatott.

A palota építéséről

A palota építéséről nem ismerünk elbeszélő adatot. Az épület szemmel látható, stilisztikailag megítélhető formái alapján gondoljuk – minden a róla eddig író szakemberrel egybehangozón –, hogy a 18. század első harmadában keletkezett, s ez egybeesett Mesko báró oly hangsúlyos soproni megjelenésével és azzal, hogy az első tulajdonost, Mesko Ádámot 1721-ben bárói rangra emelték. Badál Ede, a magyar kastélyok és kúriák nagy levéltári gyakorlattal bíró kutatója ismertetett számos példát, amelyeknél kastély építése, vagy meglévő épület nagyobbitása és reprezentatív építészeti eszközökkel való megformálása rangemeléshez kapcsolódott, akár úgy, hogy közvetlenül megelőzte azt, mintegy bemutatta a közönségnek, hogy magas rangra méltó, akár úgy, hogy az építkezés a rangemelést közvetlenül követte.²⁰ Ennek az ismeretében fordultam a városi kamarások évenként összeállított számadáskönyveihez, melyekben városi mész- és tégláégető termékeinek eladását rögzítették a vevők nevének és a megvett mész vagy téglá mennyiségének föltüntetésével.²¹ Az adatok értékeléséhez tudni kell, hogy a mész és a téglá égetése a 19. század elejéig a város privilégiuma, előjoga és fontos bevételi forrása, soproni lakos sem meszet, sem téglát nem hozhatott be máshonnan akkoriban. (E korlátozás kőanyagra nem vonatkozott.) S persze tudjuk azt is, hogy Mesko Ádámnak nem volt sem háza, sem majorja, vagy más gazdasági épülete Sopronban a belvárosi házán kívül, amit tehát megvett, azt a Kolostor utcai házba építtette be. Az adatsor 1715. (Mesko Ádám föltünése mint a Kolostor utcai ház egyik birtokosa Rittmeister Platzer mellett) és halála, 1733 között a következőképp néz ki:

²⁰ *Badál Ede*: Kastélyok, kúriák Pest, Heves és Nógrád megyében. Budapest, 1987.

²¹ Ezt a kutatást Dávid Ferenc végezte.

év	mész-vétel	téglavétel	megjegyzés
1715	nincs	nincs	nincs= a vevők listájában nem szerepelnek
1716	H. Rittmeister Platzer 2 köből	Rittmeister Platzer 3000 db	
1720	nincs	Rittmeister Platzer 500 db	
1724	T. H. Baron de Mesko 8 mérő	nincs	
1725	nincs	nincs	ettől az évtől br. Mesko az épület egészének tulajdonosa
1726	T. H. Baron v. Mesko 10 +10+15 = összesen 35 köből	nincs	
1727	T. H. Baron v. Mesko 7+5+6= összesen 18 köből + 25 mérő	T. H. Baron v. Mesko 1000 db	
1729	T. H. Baron v. Mesko 7+5+2 = összesen 14 köből+16 mérő	nincs	
1730	T. H. Baron v. Mesko 1 köből	nincs	
1731	T. H. Baron v. Mesko 8 mérő	nincs	

E táblázat az építkezés idejét (1724 – 1726 – 1730 – 1731) meglehetősen pontosan mutatja, a négy nagyobb és kettő/négy kisebb vásárlásokkal jelzett év a palota építéséhez bizonyosan elegendő. A megvásárolt mész és téglá mennyiségének jellegzetes különbségére a Nemes András által megkutatott épület magyarázattal szolgál: az új falak szinte teljes magasságukban bontott anyagból épültek, a födémek jórészt fából készültek, az új anyagból készítenő s talán abból is készített boltozatok összes felülete nem nagy.

A palota építészeti értékeinek legjellemzőbb vonásait az alaprajz mutatja meg, benne főképp a funkcionális elrendezés nagyvonalúsága és rendezettsége becsülhető. A közele Bécsemben a 17. század utolsó évtizedétől rendkívül sok új palotát és lakóházat építettek, s vele az alaprajz szervezésének igen sok új vonása széles körben vált ismertté.

Az emeleteken az udvart három oldalról körülölelő termek és lakószobák körbejárhatóságát két ajtófajtaival biztosították. Az utcai – a Kolostor utcai valamint az Új utcai – szobákban a köztük lévő válaszfalak közepén helyezték el az ajtókat, azaz enfilade-szerűen, hogy összenyitva a szobák gazdag sora váljék láthatóvá. A két utcai szobasor közt a kapcsolatot az északi udvari szárnyban teremtették meg, kisebb szobákkal. Ezek válaszfalaiban az ajtókat a fal udvar felé eső szélére helyezték, úgy, hogy ezek is tengelyre fűződjenek. Az Új utcai szárnyban – alaprajz-szervezési újdonságként – igen keskeny közép folyosót („passage-t”) alkalmaztak, s annak segítségével a két – a női és a férfi – lakosztályt külön-külön megközelíthetővé tették: a két fél egymástól független életvezetésének teremtettek így alkalmas lehetőséget. Az új építészeti központjaiban szokásos, Sopronban és a kisebb városokban pedig addig ismeretlen módon helyezték el a díszlépcsőtől független szolgáló, illetve kiszolgáló lépcsőt, amely különösen a földszinti nagy konyha és az emeleti fogadóterek közt teremtett alkalmas és diszkrét kapcsolatot. Az elrendezés helyes módjára való törekvésük kiterjedt a kályhafűtő nyílások alkalmas, és az urak életvezetését nem zavaró elhelyezésére is, helyenként agyafűrt megoldásokkal, s dicsérhető az amúgy még ritka reterátók elhelyezése is (a női hálóhoz kapcsolódóan). A földszinten, ahol a nagy konyha, az élestár, az istállók és a zabos kamra, a kocsiszínek és a soproni házaknál elmaradhatatlan, a házhoz tartozó szőlőkkel kapcsolatos présház és pince elhelyezéséről kellett gondoskodni. E különféle funkciókat szervezték nagyon alkalmas rendbe, s úgy, hogy azok a mindennapi használat praktikus követelményeit kielégítsék, és jól különítsék el a palota-emelet megközelítésének reprezentatív útvonalától.

Mindezekhez a belső terek díszítésének hierarchiáját kellett meghatározniuk, s azt következetesen alkalmazniuk a boltozatok és síkmennyezetek stukkó-díszének egyszerűbb vagy díszesebb alkalmazásával, az ajtók és lakatosmunkáik ugyanígy osztályozott kialakításával, s föltehetően, bár ennek már sok helyütt megszűnt a nyoma: a burkolatok anyagának és formáinak az osztályozásával. S az így a ház egészére kialakított rend csúcsára helyezték a művészi effektusokat: a festett és szobrászi munkát, a falburkolatokat. (10. kép)

A palota két utcai homlokzatának tagolása: a sávozott földszinten övpárkányra állított páros lizénákkal, az ablakok és ajtók kereteinek formáival és faragott díszjeleivel jól illeszkedik a soproni belváros hasonló korú homlokzatai közé, a földszinti, az első és második emeleti ablakkeretek formálása sem kiemelkedő, az ablakszemöldökök alatt alkalmazott faragott díszek meg közepesek, díszítettségükben, faragásuk színvonalában sem kiemelkedőek. Ennek oka nyilván az, hogy az épület koncepciója származhat jó helyről ugyan, de az épület kivitelezését végző iparosok csak helybéliek lehettek, a céhek jól bejáratott jogai szerint. Csak a Kolostor utcai főhomlokzat szervezése mutat egyéni invenciót: az épület két szélén lévő erkélyeknek a földre támasztásával és háromszintes kialakításával az erkélytengelyekből szélső rizalitokat formáltak, igen ügyes módon. S ezekhez, meg a ritkaságnak számító két kapukerethez igazodva (az egyik a valódi kapu, ott, ahol azt a 14. századi ház számára kijelölték és felépítették, a másik vaknyílás) az ajtóknak és az ablakszemöldököknek három fajtáját/formáját alkalmazták szintenként, s finoman változatossá formálták a hosszú homlokzatot.

10. kép. A porcelánkabinet archív fotója. Soproni Múzeum, Fotótár 23 569

11. kép. A díszterem mennyezetképe. Soproni Múzeum, Fotótár 16 396

A palota Új utcai homlokzata szándékoltnál egyszerűbb, de van olyan dísz, amely föltehetően a másik oldalról hiányzik: az emeleti ablakok alatti vakolt csüngődíszek. Fölteszem, hogy ezeknek a Kolostor utcai homlokzat sem volt híjával, de azok már a legközelebbi fényképen sem voltak láthatók.

Az épületbelső néhány kiemelkedő részletét már sokszor számba vették, alaposabb művészettörténeti elemzésükre azonban nem került sor. S mert ezekhez egyenként külön kutatás szükséges, ez a szöveg is adós marad velük: a földszinti bejárati folyosó nagyon jó lakatosmunkával készült rácsa; a főlépcsőház négy fülkeszobra és lépcsőház mellvéd-rácsai puttószobrokkal; a faburkolatos kabinet az építető páros beillesztett arképpárjával és dekoratív mennyezeti festésével;²² a nagyterem festett mennyezete, az első emelet most előkerült festett mennyezetei és oldalfalai. Mindegyikükről elmondható, hogy színvonaluk messze kiemelkedik az egykorú soproni emlékek közül, s valamennyit bécsi, vagy legalábbis a központban és körülötte működő művészek és mesterek készítették. (11. kép)

A palotának két olyan részlete van, amely egészében vagy egy részében klasszicista stílusú, s egyikről sem tudjuk megmondani, hogy ki építtette, Niczky Lajos, vagy Zichy

²² A kutatások befejezése után került napvilágra az építető párost ábrázoló festmények szignója. Mindkét kép alján, az asztal szegélyén: Louis van Roij 1740. Csatkai a mestert és az évszámot is említi, de azt nem jelezte, hogy a szignó és a datálás látható is.

Miklós. Az egyik részlet nagyvonalú, s igényesen kialakított: a Kolostor utcai homlokzati szobák közül kapcsol össze kettőt az egykori válaszfal helyébe épített gerendázattal, amelyet a két, igen jó arányú dór oszlop és pilaszter támaszt alá. A másik részlet sokkal csúnyább, igénytelenebb, a főlépcsőháznak az első emeletről a másodikra vezető része ez, amelyet furcsa, alul-felül csúcsívesen áttört kőmellvéd-szakaszok kísérnek. A főlépcsőház boltozott alsó szintjével szemben ez a második szint nyitott, fönt a lépcsőházi előtérrel közös vízszintes mennyezet fedi. A nyugati oldalán szögletes konzolokra támaszkodó rövid folyosó vezet a második emeleti lépcsőházi előtérből egy ajtóhoz, ritkás pálcárcs határolja. A furcsa folyosó értelmes funkciót tölt be: az utcai teremsort kiszolgáló előtérbe vezet. Úgy vélem, hogy a második emeletre vezető lépcsőtér ilyen átépítésének beomlás volt az előzménye. A lépcsőház oldalfalain ennek nem találtuk nyomát. Az oldalfalakat vastag, nyugat felé vastagodó köpenyezés takarja, ezt azonban a 18. század eleji átépítéskor készítették, az ívesen hajló középkori és 17. századi fal kiegyenesítésére. Itt kell megjegyeznünk azonban a tető átépítésére utaló nyomokat. A két utcafronti nyeregtető közt eredetileg külön fióktetők (ároktetők) voltak. Ezekről tudjuk, hogy a hózugok miatt nem sokáig maradtak fenn. A fedélszék gerendáinak csapolásaiban, a tűzfalakon és az északi oldal egyik nagyméretű kéményén megmaradt lenyomatban a korábbi tetőszerkezet formájára következtethetünk. Mind a szépnek mondott dór oszlopoknak, mind a lépcsőházi folyosótartó konzoloknak és a pálcárcsnak van formai analógiája a Fő téri megyeházán, amelyet Hild Vencel tervei szerint és vezetésével építettek 1829 és 1832 között.

Összefoglaló, vázlatos építéstörténet

A legkorábbi történeti adatok is bizonyították, hogy az épület a 14. század hetvenes éveiben már állt, feltételezzük, hogy az Új utcai traktuson, a homlokvonaltól beljebb a lakótorony is létezett. Az Új u. 4, Kolostor u. 7, Kolostor u. 13, valamint az Új u. 18. szám alatt található lakótoronyok is a telkek belső határán épültek fel. Házunk a 14. században már egyemeletes volt, ebből a lakótorony kiemelkedett. A Kolostor utcai oldalon, az első emeleten feltárt részletek arra utalnak, hogy legalább egyszer átépítették ebben az időben, magasságát is növelték. A 15. század közepén az Új utcai homlokzaton építettek ablakot, a torony keleti falában az első emeleten pedig későgótikus nyílás került elő 1490-1500 tájáról.

Nagyon kevés információval rendelkezünk a 16. és 17. századról. Loggia oszlop maradványok kerültek elő a Kolostor utcai kapualjban az ülőfülkék befalazásából. Ezeket az 1730 körül zajlott építkezéskor helyezték oda. Mind az Új utcai homlokzaton, mind az Új utcai szárny több pontján alacsonyabb szemöldökű nyílások és boltozatok lenyomatai és maradványai kerültek elő. Az épület ekkor már kétemeletes volt, de a mai párkánymagasságnál 130-150 cm-rel alacsonyabban. Dávid Ferenc feltételezése szerint ezt az építkezést a 17. századra, annak az első felére tehetjük. Ez az időszak Sopronban a kétemeletes, kora barokk épületek megjelenésének ideje.

A legjelentősebb, máig meghatározó átépítés Mesko Ádám idejére tehető, 1730 tájára. Ekkor a főfalak kivételével szinte mindent átépítenek. A középső főfalakat is megtartják, valamint a torony tömbjét is. A földszinti helyiségeket újraboltozzák, kialakítják az Új utcai kapualjat, új, egységes ritmusú nyílásokat készítenek. Egységesen végiggondolt koncepció alapján fűzik az első és második emeleti tereket egymás mellé. A ház déli felének középső részét újraépítik a földszinttől kezdve, itt helyezik el a reprezentatív lépcsőházat. Az első emeleti helyiségeket kifestik, beleértve az első emelet délkeleti traktusában található dísztermet is. Utóbbi mesterének Gaetano Fanti tartható, akit Gaylhoffer Kovács Gábor stíluskritikai alapon határozott meg, egyben feloldva az ábrázolás témáját is. „A mennyezetképen a nő maga Pandóra, az istenek ajándéka, amint óva inti Epimétheust, hogy kinyissa az edényt, amit az Olympusról hozott magával (ezt az antikvitásban nagyméretű tárolóedényként képzeltek el).”²³ A lépcsőház szobrai és kifestése feltehetően a 18. század második felére, 1772 utánra tehetők.

Feltehetőleg a 19. század első harmadában a lépcsőház második emeletét újra kell építeni egy beomlás miatt. Ekkor jóval szerényebb színvonalon állítják helyre a lépcsőház felső részét.

A 19. század második felétől az épület kezd leértékelődni. Először a második emeleten alakítanak ki bérlakásokat, majd a földszinten is. A 19. század végétől ez a tendencia az első emeleten is folytatódik. A 20. század első felében már sok lakás található az épületben. Az államosítás után a helyzet romlik, összesen 17 lakást választanak le a barokk terekből. Bár 1962-1964 között teljes felújítás történik az épületben, de ez a lakások számán nem változtat. A felújítás nem járt gyökeres szerkezetátalakításokkal, mert lakottan renoválták az épületet.

Ezt követően ötven évig nem történt érdemi felújítás. 2014 őszén helyreállították a Kolostor utcai homlokzatot, valamint ebben a szárnyban a földszinti helyiségeket.

A Zichy-Mesko palota történeti-műemléki és restaurátori kutatása jórészt befejeződött. Kibontakozott a középkori – koraujkori polgárház és a 18–20. századi főnemesi palota története és építéstörténete, megkülönböztethetővé váltak az épület jellemző adottságai és részletértékei.

Az összkép a következő: a Kolostor utca 11. – Új utca 14. sz. épületnek műemléki-művészettörténeti szempontból a főnemesi palota a központi, jellegadó korszaka – amelyet a helyreállítás kibonthat és megtisztíthat a ráarakódott, értéktelen részekről – benne pedig három, világosan elkülöníthető ponton ott van a gótikus épület fontos maradványa, amelynek a gondos helyreállítása a soproni köztörténet szempontjából is jelentős lehet majd, mert az az első városháza jól értelmezhető részlete.

²³ Gaylhoffer-Kovács Gábor: Sopron, Zichy-Mesko palota. In: Barokk freskófestészet Magyarországon, III. kötet (Győr-Moson-Sopron és Vas megye). Szerk.: Jernyei Kiss János. Megjelenés alatt.